

HERALDYKA GMINY JODŁOWNIK

EKSPERTYZA HISTORYCZNO-HERALDYCZNA

Wstęp

Ustawa o samorządzie terytorialnym z 8 marca 1990 roku zezwala jednostkom samorządu lokalnego na posiadanie swoich symboli. W praktyce okazało się, iż ustawodawca rozumiał pod tym pojęciem herb, logo lub jednostkowy sztandar. Dopiero ustawa o samorządzie powiatowym: artykuł 12 ustęp 10 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz. U. Nr 91, poz. 578 z późn. zm.) i artykuł 3 ust. 1 ustawy z dnia 21 grudnia 1978 r. o odznakach i mundurach (Dz. U. Nr 31, poz. 130 z późn. zm.) zezwala powiatom (i innym jednostkom samorządu lokalnego) na posiadanie pełnego kompletu symboli, tj.: herbu, flagi, banneru, chorągwi, sztandaru i pieczęci.

Mało kto uświadamia sobie, że zewsząd otaczają nas umowne symbole, które informują, ostrzegają, edukują i ułatwiają rozpoznawanie różnorodnych przedmiotów, instytucji i osób. W tej grupie znajdują się uproszczone znaki rozpoznawcze podmiotów gospodarczych, stacji radiowych i telewizyjnych itp., noszące nazwę — logo, a także znane powszechnie odznaki i emblematy klubów sportowych, czyli coś pośredniego między wspomnianym logo, a herbem.

Herby w Europie mają już prawie tysiącletnią tradycję. W Polsce herb — jako oznaka — władzy królewskiej lub książęcej pojawił się stosunkowo późno, bo na przełomie XII i XIII wieku. Herb Piastów śląskich pojawia się w źródłach w pierwszych latach XIII wieku, ukoronowany biały orzeł w czerwonym polu, jako herb Królestwa Polskiego oficjalnie pojawił się dopiero w 1295 roku! Choć kilkadziesiąt lat wcześniej, za czasów księcia Leszka Białego, uznawany był za godło dzielnicy wielkopolskiej i dzielnicy senioralnej — Ziemi Krakowskiej.

Herb jako znak identyfikacyjny poszczególnych polskich rodów rycerskich pojawił się również bardzo późno, bo w końcu XII wieku, i w praktyce polskie rody rycerskie "przystosowały" do celów heraldycznych, używane przez nich wcześniej znaki własnościowe, które — jak przypuszczają historycy — pochodzą od skandynawskich lub starosłowiańskich runów. Blisko 40% polskich herbów rycerskich łatwo zidentyfikować jako runy, choć przyjęły one na tarczach herbowych kształty przedmiotów będących na wyposażeniu rycerstwa lub ich fragmentów np. miecze, kopie, kosy, podkowy, łuki, strzały, topory, strzemiona, hełmy, elementy urządzeń obłężniczych itp. Burzliwy rozwój prawdziwej heraldyki rycerskiej to dopiero wiek XIV i XV.

Polska heraldyka miejska, jako graficzny symbol samorządu miejskiego, to zjawisko jeszcze późniejsze datowane na XV i XVI wiek. Tylko nieliczne miasta, zwłaszcza śląskie, małopolskie i pomorskie mogą się szczycić czternastowiecznymi, a nawet trzynastowiecznymi tradycjami herbowymi m.in.: Kraków, Sandomierz, Bochnia, Olkusz, Wieliczka, Legnica, Wrocław, Świdnica i kilkanaście innych. Wcześniej praheraldycznymi symbolami miast, były znaki napieczątne z postaciami świętych — lub ich atrybutów — patronów miasta, miejscowego kościoła lub cechu. Ostatecznie herb, to ustalony według określonych zasad zwanych sztuką heraldyczną, znak osoby, wspólnoty rodzinnej (rodziny i rodu), wspólnoty terytorialnej: politycznej (państwa) lub samorządowej (województwa, powiatu, miasta, gminy, sołectwa), bądź wspólnoty zawodowej (cechów i korporacji, jak np. uniwersytety i inne szkoły wyższe) czy wspólnoty kościelnej (jak kapituły, zakony, klasztory).

Ponieważ herb pierwotnie, czyli w końcu średniowiecza, był przede wszystkim znakiem bojowo-rozpoznawczym, stąd też sztuka heraldyczna przewiduje dla niego postać

kolorowego godła umieszczonego w kolorowym polu tarczy (rycerskiej) i szczegółowo określa jak wzajemnie mają się komponować barwy obu elementów (zasada alternacji barw). Zasada alternacji barw służy czytelności herbu (kontrastowości), dlatego nie kładziemy metalu (złoto i srebro, a praktycznie żółtego i białego) na metal i koloru na kolor (głównie: czerwieni, błękitu, zieleni, czerni i purpury; a także barw pobocznych (pomocniczych), zazwyczaj bardzo rzadko używanych w heraldyce takich jak: brązu, oranżu, szarości i barwy cielistej). W niektórych przypadkach kolor czarny i szary traktowany jest jako neutralny i można go łączyć z innymi kolorami. **Sztuka heraldyczna to także umiejętność doboru jak najmniejszej liczby znaków i figur heraldycznych i barw, tak by najprecyzyjniej określał właściciela herbu. Najlepszy herb to taki, który składa się z dwóch-trzech barw.**

Po co gminie, miastu lub powiatowi herb? Herb może być umieszczony na fladze gminnej, sztandarze gminy, pieczęciach gminy, na odznakach (łańcuchach, laskach, medalach itp.) władz powiatowych, miejskich i gminnych (wojewody, prezydenta miasta, starosty, burmistrza, wójta, wice-starosty, wice-burmistrza, wice-wójta oraz przewodniczącego rady, jego zastępców i członków rady), na budynkach będących siedzibami władz powiatu, miasta, gminy (rady i zarządu), w salach posiedzeń tych władz, na budynkach stanowiących własność samorządową, tablicach pamiątkowych fundowanych przez władze samorządowe, pismach, wizytówkach i okolicznościowych drukach władz np. gminy, a jeśli rada samorządu wyrazi zgodę także i niższych urzędników zarządu powiatu, miasta lub gminy oraz na ozdobnych słupach granicznych jednostki samorządowej (tzw. "witaczach") i okolicznościowych transparentach. Wyjątkowo, na przedmiotach, wydawnictwach oraz środkach masowego przekazu (prasie, telewizji)

osób i podmiotów nie urzędowych, ale wyłącznie czasowo i na mocy specjalnej zgody (uchwały) rady samorządu. Korzystający z herbu mogą wносить z tego tytułu opłaty.

Flaga i chorągiew (weksylia) to znaki bojowo-rozpoznawcze lub rozpoznawcze wykonane z tkaniny i barwione wedle podobnych zasad, które obowiązują w heraldyce. Mogą być na stałe lub czasowo przymocowane do drzewca lub zawieszane swobodnie (na linie) na maszcie. Pozostałe rodzaje weksyliów to: proporce, proporczyki, bandery, bannery i sztandary. Najczęściej spotykane w Polsce proporcje płata flagi (stosunek wysokości do długości) to: 5 : 8. Chorągiew jest najstarszym polskim weksylium, znana już na początku XII wieku, prawie zawsze z wyhaftowanym, naszytym lub namalowanym herbem lub godłem herbowym i barwami występującymi w samym herbie, którego godło chorągiew przedstawia, przytwierdzona na stałe do drzewca. Chorągiew występuje najwyżej w kilku egzemplarzach.

Flaga to płat barwionego materiału, często bez godła herbowego, który może być mocowana do drzewca lub zawieszana swobodnie (na linie) na maszcie i może być powielana w nieograniczonej liczbie egzemplarzy.

Zastosowanie flagi gminnej. Flagę gminy podnosi się (nie wiesz!) Na maszt znajdujący się na budynku lub na maszcie przed budynkiem. Należy przestrzegać by nie znajdowała się wyżej niż flaga państwowa, wojewódzka lub powiatowa. W przypadku podniesienia na budynku obok siebie flagi państwowej i flagi gminnej, to flaga państwowa powinna się znajdować po heraldycznej prawej stronie, (czyli na lewo od patrzącego). W przypadku trzech weksyliów, np.: wojewódzkiego i powiatowego, to flagę wojewódzką umieszcza się w środku, powiatową po prawej (lewej dla patrzącego), a gminną po lewej (prawej dla patrzącego).

W przeciwieństwie do flagi państwowej i wojewódzkiej, flaga powiatowa lub gminna może być podnoszona wyłącznie na obiektach powiatowych lub gminnych, chyba, że władze gminne (powiatowe) wyrażą zgodę na oflagowanie innych obiektów i obszarów, gdyż jest ona tzw. flagą urzędową.

1. Położenie geograficzno-przyrodnicze Gminy Jodłownik

Gmina Jodłownik wchodzi w skład powiatu limanowskiego, będącego częścią woj. małopolskiego. Dokładniej, leży w jego centralnej części. Graniczy od zachodu z gminą Wiśniowa w pow. myślenickim; od północy z gminą Raciechowice również w powiecie myślenickim, a także z gminą Łapanów w pow. bocheńskim; od wschodu i płd.-wschodu z gminą Limanowa i Tymbark; od południa z gminą Dobra. Powierzchnia gminy Jodłownik wynosi 70,4 km², a liczba mieszkańców dochodzi do 8200 osób. Na gminę składa się 12 sołectw: Góra Świętego Jana, Janowice, Jodłownik, Kostrza, Krasne-Lasocice, Mstów, Pogorzany, Sadek, Słupia, Szczyrzyc, Szyk, Wilkowisko. W stolicy gminy — Jodłowniku mieszka ponad 1100 osób (więcej mieszka w Wilkowisku, bo ponad 1300 osób, nieco mniej liczy Szyk, bo ok. 880 osób). Stare historyczne miasta: Szczyrzyc i Góra Świętego Jana straciły swoje dawne znaczenie i liczą tylko odpowiednio 525 i 340 mieszkańców.

Geograficznie gmina Jodłownik położona jest w północno- wschodniej części Beskidu Wyspowego

Najwyżej położone miejsca gminy znajdują się na wysokości 600-829 m n.p.m. (rejon góry Ciecień — 829 m n.p.m.; Kostrza — 730 m n.p.m.; Księża Góra — 649 m n.p.m.; Świnna Góra — 546; Grodzisko — 619 m. n.p.m). Zalesione, malowniczo wznoszące się z dolin rzek i potoków położonych na poziomie 300 — 400 m. n.p.m., łagodne góry sprawiają wrażenie wysp. Stąd nazwa Beskid Wyspowy. Płynące dolinami rzeczki i potoki są dopływami dwóch rzek: Raby i Dunajca; doliną jodłownicką toczy swoje wody - potok Owsianka i Tarnawa, a doliną szczyrzycką - Stradomka.

W rejonie gminy Jodłownik przebiega granica strefa klimatu Pogórza Karpackiego i klimatu Beskidzkiego, tzn. klimatu typu górskiego i podgórskiego. Średni okres wegetacji roślin wynosi od 190 do 210 dni.

Górne partie szczytów gór i pagórków pokrywają lasy iglaste (głównie jodły i świerki), a niższe partie lasy mieszane — głównie buki. Lasy zajmują ok. 22% powierzchni gminy, poniżej rozciągają się pola uprawne, łąki i sady. W dolinach cieków wodnych pospolicie występuje wierzba i olcha. Nasłonecznione stoki gór i pagórków doskonale nadają się pod uprawy sadownicze: jabłonie, grusze, śliwy, czereśnie, porzeczki, agrest itd. Nic dziwnego, że sady zajmują ponad 30% użytków rolnych gminy. Obrzeża zagajników, miedz i strumieni porastają endemiczne gatunki flory, np. paproć jęczyznik. Gleby w gminie nie są najwyższej klasy (od III do V), głównie na podłożu skalistym i ilasto-gliniastym.

Słabe gleby terenów podgórskich, a tym samym i gminy już od wieków nie sprzyjały uprawie wszystkich rodzajów zbóż, roślin motylkowych i okopowych oraz warzyw i jarzyn. Duże znaczenie za to miała i ma hodowla bydła, trzody chlewnej i drobiu. W końcu XVIII wieku zaczęto tu uprawiać tu ziemniaki. Podstawą dochodów ludności jest wysokowydajna produkcja owoców — głównie jabłek.

Pod względem etnograficznym prawie wszyscy mieszkańcy ziemi jodłownickiej zaliczani są do zupełnie odrębnej grupy — Szczyrzyczan, również wszyscy posługują się (raczej posługiwali się) odrębną gwarą szczyrzycką. Pod względem folklorystycznym (obrzędy ludowe, strój ludowy, pieśni ludowe) również stanowią odrębną grupę. Szczyrzyczanie nie są zaliczani do ani do Południowych Krakowiaków, ani do Lachów (Zagórzan), ani też do Górali. Część Szczyrzyczan mieszka w sąsiednich gminach: Wiśniowa i Raciechowice. Wschodnią i południowo-wschodnią część gminy zamieszkują Lachy "od Limanowej". Niektórzy etnografowie nie są tak radykalni i lokują Szczyrzyczan jednak wśród Lachów — Szczyrzyckich. Oczywiście wszystkie wymienione cechy kulturowe, gwary i zwyczaje w zdecydowanej większości uległy zatarciu w ostatnim wieku. Do naszych czasów dotrwały raczej w formie szczątkowej. Wpływ na to miał awans cywilizacyjny i gospodarczy

gminy po II wojnie światowej. Wielu mieszkańców utrzymuje ożywione kontakty, pracuje lub uczy się w niedalekim Krakowie, Bochni i Limanowej.

2. Zabytki gminy Jodłownik

Najstarszymi, bardziej hipotetycznymi zabytkami na terenie gminy są dwa — być może — jeszcze wiślańskie, a później piastowskie grodziska, jedno na górze Grodzisko zniszczone przez Tatarów (Mongolów), a drugie na górze Kostrza zwane przez miejscową ludność "Piwniczysko".

Kolejne zabytki to głównie obiekty sakralne, dwory i dworki:

Jodłownik — w centrum wsi znajduje się zabytkowy drewniany kościół z 1585 roku w którym zobaczyć można rokokową polichromię z 1764 r. Przedstawia ona tzw. medaliony z popiersiami świętych związanych z historią zakonu dominikańskiego. W przedsionku kościoła obejrzyć można portret fundatora kościoła Przeclawa Niewiarowskiego, z 1600 roku oraz kilka obrazów barokowych, a także dwa dzwony pochodzące również z XVI w. W Jodłowniku znajdował się przepiękny dwór, który rozebrano (zburzono) w latach sześćdziesiątych XX wieku. Był to typowo polski, charakterystyczny, drewniano-murowany dwór z II poł. XVII wieku. Cechował się on trójtraktowym dachem i wgłębnym portykiem na froncie budynku. Portyk ten wsparty był na podwójnych murowanych kolumnach.

Słupia — Do dnia dzisiejszego zachował dwór pochodzący z przełomu XVIII i XIX wieku. Znajduje się on w XIX-wiecznym parku, którego niektóre drzewa posadzono jeszcze w XVIII wieku. Liczne przebudowy dworu, które miały miejsce w końcu XIX i w XX wieku oraz niedawna jego prawie całkowita odbudowa, mocno zniekształciły jego pierwotny wygląd. Obecnie stanowi własność Muzeum Narodowego w Krakowie.

Szczyrzyc — Najważniejszym zabytkiem gminy jest kompleks klasztorny Cystersów. Obejmuje on kościół klasztorny, zabudowania mieszkalne zakonników z gotyckimi portalami przy wejściach do cel, stacje różańcowe w ogrodach klasztornych, arkady ze stacjami Męki Pańskiej oraz kompleks zabudowań gospodarczych: spichlerz i browar. Kościół zbudowany na planie krzyża, w zasadniczej części pochodzi z roku 1620, a obecny kształt zawdzięcza licznym przebudowom i adaptacjom z różnych lat XVII (np. z 1642 roku), XVIII i XIX wieku. Niedawno odkryte gotycko-renesansowe obramowanie okienne nosi datę "1572". Nie ulega wątpliwości, że w bryle kościoła znajdują się fragmenty murów i fundamentów pochodzące z końca XV i początku XVI wieku. Wnosić należy że poprzednie zabudowania klasztorne (i sam kościół) wykonane były w zasadniczej części z drewna. Dawny spichlerz (obecnie klasztorne muzeum) o czterospadowym dachu, pochodzi z tego samego okresu co kościół, czyli z I połowy XVII wieku. Dużą wartość przedstawia witraż (obraz) przedstawiający Matkę Bożą Szczyrzycką obraz wotywny z ok. 1530 roku z *herbem Ogończyk*, Chrystus Frasobliwy przypisywany Stanisławowi Samostrzelnikowi z początku XVI wieku oraz piękny przykład siedemnastowiecznego sznycerstwa — ozdobne drzwi kościelne, a także trzy zabytkowe portale.

Szyk — Położony w centrum wsi drewniany, kryty gontem kościół p.w. św. Barbary i Św. Stanisława Biskupa Męczennika pochodzi prawdopodobnie z pierwszej połowy XVI wieku i przbudowany w poł. XVII wieku.. Jednak najstarszym zabytkiem jest namalowany na drewnianych deskach obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem i Pietas Domini z lat 1520—1530. Autorem jest "Mistrz z Szyku" — Stanisław Samostrzelnik. W lewym dolnym rogu znajdują postacie i herb fundatorów — *Drużyna*. Obraz ten stanowił niegdyś część tryptyku ofiarowanego przez właściciela wsi Szyk — Lasockiego dla miejscowego kościoła. W kościele znajduje się kamienna chrzcielnica z 1585 roku.

Podobnie jak dwór w Jodłowniku, uległ zagładzie w latach pięćdziesiątych skromny, zabytkowy dworek w Szyku. Charakteryzował się on tym, że pod wspólnym dachem znajdowała się i część gospodarcza. Dworek ten miał ganek wsparty na czterech drewnianych

kolumnach. Ponadto istniał tu legendarny zameczek, którego fundamenty z piwnicami mają się znajdować w pobliżu kościoła.

3. Historia Gminy Jodłownik

Najwcześniejsze ślady osadnictwa w tym rejonie Beskidu Wyspowego, pochodzą sprzed 3200 lat. Początkowo byli to przedstawiciele kultury łużyckiej (ludy wenedzkie lub tracko-dackie), a później przedstawiciele ludów celtyckich (od IV w. p.n.e. do ok. IV wieku n.e.). Po paru wiekach opustoszałe, zrujnowane osady, opola i grodziska zasiedlili napływający ze wschodu Słowianie. Przypuszcza się, że miało to miejsce w wieku VI i VII. Istnieją przesłanki, że początki niektórych osad gminy Jodłownik sięgają czasów plemiennego Państwa Wiślan, czyli w wieków: VII— X. Dotyczy to głównie współczesnych osad: Stróża, Skrzydlina, Słupia i właśnie Szczyrzyc. Jedno jest pewne, że gdy Bolesław Chrobry na przełomie X i XI wieku podbił kraj Wiślan, to był on co najmniej tak zorganizowany, jak Państwo Polan. Ziemie te miały za sobą ponad wiekową przynależność do Państwa Wielkomorawskiego i kilkudziesięcioletnią chrystianizację w obrządku słowiańskim. Ostatnie badania archeologiczne potwierdzają, że w Krakowie, Cieszynie, Wiślicy i Sandomierzu istniały przedpiastowskie świątynie chrześcijańskie. Gdy Bolesław Chrobry w roku 1000 ustanawiał na tronie biskupa krakowskiego, to kroniki wymieniają go jako trzeciego z kolei, gdyż przed nim było przynajmniej dwóch biskupów (najprawdopodobniej obrządku słowiańskiego). Jest pewne, że przynajmniej część mieszkańców tych ziem mogła już w końcu IX wieku przyjąć chrzest z rąk misjonarzy Państwa Wielkomorawskiego. Po upadku tego ostatniego, ziemie dawnego Państwa Wiślan zajęło Królestwo Czeskie i ono podjęło drugą akcję chrystianizacyjną. Do czasów współczesnych przetrwały legendy, że na terenie Beskidu Wyspowego ożywioną działalność prowadzili bracia śś. Cyryl i Metody, a później, św. Wojciech Męczennik. Skutecznego podboju ziem zajętych wcześniej przez Czechów, podjął się w latach 998-999 Bolesław Chrobry. Obrządek słowiański i łaciński z całą pewnością współegzystował do czasu Wielkiej Schizmy, czyli do czwartej ćwierci XI wieku.

Zapewne w rzadko zaludnionych, leśnych ostępach istniały wyspy osadnicze: Szczyrzyca, Kostrzy i Szyku z jakimś jednym, lokalnym ośrodkiem władzy plemiennej. Świadczą o tym ślady wczesnośredniowiecznego grodziska na górze Grodzisko i być może w Kostrzy. Gród na górze Grodzisk źródła historyczne nazywają "castrum de Cyrich" lub gród na "Cubiej Górze". Wiadomo przy tym, że Szczyrzyckie opole jeszcze przed rokiem 1010 płaciło snopowe dziesięciny (tj. podatek) biskupowi krakowskiemu Lambertowi. Po utworzeniu klasztorów benedyktyńskich w Tyńcu i Sieciechowie (ob. powiat kozienicki) w II poł. XI wieku, snopowe to pobierali mnisi z tego ostatniego klasztoru. Po kilkunastu latach, drogą zamiany dziesięcinę pobierali (będący bliżej) mnisi benedyktyńscy z Tyńca. Prawdopodobnie w I poł. XII wieku powstała parafia w oparciu o jakiś kościółek w Górze Świętego Jana. Nie wykluczone, że założycielami kościółka byli benedyktyni z Tyńca. Możliwe, że w Szczyrzycu wybudowali oni jakąś filialną siedzibę, np. w rejonie góry Grodzisko zwanym Klasztorzysko i prawdopodobnie najpierw tam zostali osadzeni Cystersi, zanim zbudowali własną siedzibę w obecnym miejscu.

Kres grodów (strażnic, bron) i być może pierwszego kościoła w Górze położyli Tatarzy (Mongolowie). Nie ma pewności, w którym roku miało to miejsce, czy w 1241 czy 1259, a może w 1287. Najnowsze hipotezy sugerują ten drugi rok. Jedno jest pewne, że w roku 1329 gród na Grodzisku był już w kompletnej ruinie i jego zadania przejął nowo wzniesiony zamek w Dobczycach.

Inicjatorami pierwszej wielkiej kolonizacji Beskidu Wyspowego, Gorców i Podhala w I połowie XIII wieku, był potężny ród Gryfitów. Ich przodkowie przybyli do Małopolski w

połowie XII wieku z Kopanicy (obecnie dzielnica Berlina), a była to wtedy stolica podbitego przez Niemców połabskiego Księstwa Kopanickiego. Jaksza zwany od herbu Gryfity był synem ostatniego jego władcy. Uczestniczył w krucjacie do Ziemi Świętej, a za zdobyte łupy założył w Miechowie w roku 1166 klasztor bożogrobców i sprowadził zakonników. Gryfici mieli ogromne doświadczenie w zagospodarowaniu pustkowi i organizacji nowoczesnej, jak na owe czasy struktury feudalnej i kościelnej. Dlatego nie należy się dziwić, że temu rodowi Henryk Brodaty gdzieś ok. roku 1230 nadał wspomniane pustkowie Ci z kolei, zadanie kolonizacji dziewiczych ziem postanowili powierzyć Cystersom. Mnisi za punkt wyjścia dla swojej misji obrali i Ludźmierz w pobliżu najbardziej na południe wysuniętego piastowskiego gródka w Szaflarach. Ale już w roku 1234 Cystersi postanowili stamtąd przenieść się w bardziej przyjazne rejony. Wybór padł na Szczyrzyc, w którym, jak już wspomniano, znajdowała się jakaś filia (zabudowania) klasztoru tynieckiego. Miejsce to, w odróżnieniu od nielicznej załogi zameczku w Szaflarach, zapewniało jako taką ochronę ze strony, nielicznych co prawda, rodów rycerskich, które miały swoje siedziby na przedpolach Beskidu Wyspowego. Do rejterady z Ludźmierza zmusiły wyjątkowo niekorzystne warunki bytowe, niedogodności komunikacyjne i niewielkie zaludnienie terenów na południe od Gorców, a także — co rzadko zdarzało się u Cystersów — problemy organizacyjne.

Oficjalnym fundatorem klasztoru w Szczyrzycu był wojewoda krakowski Teodor Cedro *herbu Gryf*. Od tego czasu szczyrzyckie opactwo używa herbu Gryf, czyli herbu swojego fundatora. Cystersi ostatecznie osiedlili się w Szczyrzycu w roku 1245. Pierwszym opatem był Tecelin, który musiał w następnych latach toczyć spór z spadkobiercą Teodora Gryfity, komesem Zbigniewem z rodu Szreniawitów. Nie przeszkadzało to jednak rozpoczętej kolonizacji Beskidu Wyspowego i Gorców. Należy przypuszczać, że doliny Beskidu Wyspowego i Gorców, od końca XIII wieku kolonizowała nie tylko ludność polska, ale także niemiecka. Pewne jest, że przez kilka stuleci większość szczyrzyckich braci zakonnych była pochodzenia niemieckiego lub czeskiego. Śladem intensywnej kolonizacji niemieckiej (nie tylko tej XIII i XIV -wiecznej, ale i tej XVI — XVII -wiecznej) są odrębności Szczyrzyczan, jako grupy etnograficznej. Do szczyrzyckiego konglomeratu należy dodać także pasterskich Wołochów, którzy wędrując grzbietami Bieszczad, Beskidów, Gorców i Pienin zasiedlali niektóre doliny. Dotarli również w doliny jodłownicze. Miało to miejsce głównie w wieku XV i XVI.

O sile i wpływach szczyrzyckiego opactwa świadczy fakt ustanowienia tu powiatu. Najpierw sądowego, a później ziemskiego. Od końca XIV wieku aż do 1772 roku obejmował on ogromny obszar: na północy sięgał Wisły i obejmował miasta: Skawinę, Wieliczkę i Niepołomice; na zachodzie granica przebiegała na wschód od Kalwarii Zebrzydowskiej i Makowa Podhalańskiego i obejmował m.in.: Myślenice, Lanckoronę i Jordanów. Południową granicę stanowiły lesiste zbocza Gorców, Mogielnicy i Kamionnej. Wschodnią granicę stanowiła rzeka Uszwica, tak, że w powiecie znajdowała się Bochnia i Brzesko. Łącznie powiat szczyrzycki obejmował 76 parafii i 3315 km²

Współczesna gmina Jodłownik może się poszczycić miejskimi tradycjami dwóch miejscowości: Góry Świętego Jana i Szczyrzyca. Przywileje miejskie Górze Świętego Jana, jako części Szczyrzyca, nadał w roku 1417 Władysław Jagiełło. Nie są jasne okoliczności, dla których mieszkańcy nie wykorzystali tej szansy i nie jest jasne kto był inicjatorem starania się o ten przywilej. Zastanawiające jest jednak, że w tym samym roku udała się lokacja samego Szczyrzyca, o którą wystarali się Cystersi. Przywilej lokacyjny informował o nadaniu osadzie jarmarku i cotygodniowego targu. Niektórzy historycy twierdzą, iż królewski przywilej nie należy traktować rozłącznie, gdyż faktycznie dotyczył jednej miejscowości. Zwłaszcza, że od 1298 do 1798 roku Góra Świętego Jana była częścią Szczyrzyca jako Góra Szczyrzycka, a sam Szczyrzyc nosił często nazwę... Szczyrzycka Góra. Dziwne jest to, że w jednej miejscowości były dwa kościoły, z których każdy, w różnych okresach pełnił funkcję

kościół parafialny. Może mamy tu do czynienia z relikdami dawnej, różnej przynależności kościelnej: starobenedyktynskiej i nowobenedyktynskiej — cysterskiej, a może nawet obrzędowej. Nie wykluczone, że kościół w Górze Świętego Jana założono w okresie misji św. Cyryla i Metodego w I połowie X wieku! Czyli odprawiano w nim nabożeństwa w obrzędzie słowiańskim przynajmniej do I połowy XI wieku! Właśnie Benedyktyni (poprzednicy Cystersów) takie świątynie przejmowali w wieku XI i XII! Może mamy tu przykład dawnej rywalizacji, której echa dotrwały do początku XV wieku. A może Cystersi ze Szczyrzyca zapragnęli mieć w pobliżu klasztoru "swoje" miasto. Historia zna takie przypadki, np. Norbertanie ze Starego Brzeska — Hebdowa, wystarali się o przywilej lokacyjny dla Nowego Brzeska, które zbudowano od podstaw ok. 1,5 km od zabudowań klasztornych. Jak wiadomo próby "stworzenia" miasta w Górze Świętego Jana nie powiodły się, więc postanowienia przywileju wykorzystano w samym Szczyrzycu. Co prawda Szczyrzyc był przez kilka stuleci siedzibą powiatu, ale nie wytworzył się tu jednak znaczący organizm miejski. Pośrednim świadectwem miejskości Szczyrzyca w późniejszych latach są dwa królewskie potwierdzenia przywilejów na targi z 1468 i 1519 roku oraz zachowane pieczęcie miejskie i tu kolejna zagadka, przedstawiają one... klucz św. Piotra, będący godłem benedyktynów z klasztoru tynieckiego! Nie bez znaczenia był fakt, że podmiotem dominującym w małym miasteczku był potężny klasztor cysterski, jego hierarchowie mieli przemożny wpływ, na prawdopodobnie bardzo słabe władze miejskie i nieliczne "mieszczaństwo". Tak, że jeszcze przed potopem szwedzkim małe miasteczko dostatecznie nie rozwinęło się i podupadło, za to nadal duże znaczenie posiadało miejscowe opactwo. Po zajęciu południowych terenów Rzeczypospolitej przez Austriaków w 1772 roku powiat zlikwidowano. W ślad za tym podupadło również opactwo. Ślady "miejskości" Szczyrzyca zanikły już w końcu XVIII wieku.

Swoją lokalną "stołeczność" Szczyrzyc, od III ćwierci XVIII wieku (konfiskata majątku klasztoru), dalej przez cały wiek XIX, traci znaczenie na rzecz lepiej rozwijających innych, pobliskich ośrodków faworyzowanych przez zaborcę: Myślenic, Limanowej, Mszany Dolnej, a nawet Tymbarku. Podobnie jak Szczyrzycowi nie lepiej powiodło się w przeszłości i innym, najbliższym sąsiadom. Nie powiodła się bowiem lokacja z roku 1424 (jako miasta) pobliskiej Skrzydłnej własności braci Ratołdów. Wspomniana już Mszana Dolna również rodziła się jako miasto niezwykle długo, bo aż 600 lat!. Prawdopodobnie w roku 1346 król Kazimierz Wielki lokował na prawie niemieckim na terenie obecnej Mszany Dolnej miasto Kinsbark (Koenigsberg). Natomiast, zgodnie z aktem z 1409 roku osada nosiła już nazwę Mieścisko. Ale w roku 1595 i 1596 kościelne akty wspominały tylko: *wieś Mszana niegdysiejsze miasto*. Ostatecznie prawa miejskie Mszana Dolna uzyskała ponownie w roku 1952. Powoli, przez wiek XIX i XX wzrasta natomiast znaczenie Jodłownika jako ośrodka administracyjnego. Sprzyjał temu rozwój gospodarczy okolic Jodłownika, jako centrum prężnie rozwijającego się sadownictwa. W 1975 roku utworzono gminę Jodłownik, łącząc dawne gromady: Jodłownik i Szczyrzyc i kilka sąsiednich wiosek.

4. Historia sołectw Gminy Jodłownik

1. GÓRA ŚWIĘTEGO JANA (ok. 340 mieszk.) - (*Góra, Góra Szczericz, Mons s. Joannis*). Miejscowość położona w nieznaczącej odległości na północ od Szczyrzyca. Wieś prawdopodobnie powstała we wczesnym średniowieczu z inicjatywy tynieckich benedyktynów, ale pierwsze zachowane wzmianki o niej (jako parafii) pochodzą z II poł. XII wieku i wiążą się z działalnością rodu Gryfitów. Wiadomo również, że od wczesnego średniowiecza do połowy XV wieku wieś (wraz z pobliskimi terenami) znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego, ale od końca XV wieku do 1772 roku Góra Świętego Jana należała do powiatu szczyrzyckiego i jednocześnie była

siedzibą parafii p.w. św. Ścięcia Jana Chrzciciela (od XII wieku). Najprawdopodobniej osada otrzymała swoją nazwę od imienia patron kościoła - św. Jana Chrzciciela. W roku 1417 król Władysław Jagiełło podjął próbę założenia na jej gruntach, królewskiego miasta i nadał wiosce przywileje oparte na prawie magdeburskim. Miasto w Górze Świętego Jana jednak nie powstało, mało tego osada całkowicie klasztorowi została podporządkowana. W latach 1298 — 1798 wchodziła w skład Szczyrzyca i odtąd żyła w cieniu klasztoru. Cystersi mieli tu 2 łany gruntów ornych. Obecny murowany kościół zbudowano w latach 1907-1913, wcześniejsze budowle z całą pewnością były drewniane, np. kościół z XVI wieku spłonął w 1885 roku. Obecnie wieś, podobnie jak sąsiednie wioski, jest zagłębieniem owocowym.

2.JANOWICE (ok. 840 mieszk.) - (*Janowicze, Janowicza, Janowycze*). Wieś położona jest wzdłuż południowo-zachodniej części gminy i graniczy z gminami Wiśniowa i Dobra. Znaczną część tej wsi pokrywa kompleks leśny góry Ciecień. Najprawdopodobniej wieś powstała w średniowieczu, ale pierwsze wzmianki o niej pochodzą z połowy XIII wieku. Pewne jest, że od średniowiecza, aż do konfiskaty majątku w XVIII wieku, należała do szczyrzyckich cystersów i prawdopodobnie oni ją założyli. Administracyjnie (do połowy XV wieku) wieś znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego, a po upadku systemu kasztelańskiego od końca XV wieku do 1772 roku Janowice należały do powiatu szczyrzyckiego i jednocześnie wchodziły w skład parafii p.w. św. **Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej i Św. Stanisława Biskupa** Męczennika w Szczyrzycu (od 1238 roku). Przez pewne okresy wieś należała do parafii św. **Mikołaja Biskupa** w Skrzydlniej (z całą pewnością dotyczy to wieku XVI i XVII).

3. JODŁOWNIK (ok. 1100 mieszk.) - (*Jodłownyk*). Stolica gminy o tej samej nazwie, położona w dolinie rzeczki Tarnawki. Nie jasna jest etymologia nazwy miejscowości. Część badaczy odnosi ją do drzew jodłowych, które porastały i porastają okoliczne góry i wzgórza, a część skłania się do wszystkich drzew iglastych w ogóle: *jedlina — jedlinik—Jodłownik*.

Najprawdopodobniej wieś powstała w średniowieczu (może w wieku XIII?), ale pierwsze wzmianki o niej pochodzą z roku 1361. Jodłownik od początku stanowił własność rycerską. W 1403 roku należał do Michała Drobota herbu *Doliwa*, następnie do braci Ratołdów ze Skrzydlniej herbu *Ratult (Szeliga)*. W końcu XV lub na początku XVI wieku wieś przeszła na własność rodu Lubomirskich *h. Szreniawa (odm.)*. Ale już w 1531 roku Jakub Lubomirski odsprzedał wieś rodzinie Niewiarowskich *h. Półkozic*. W tym czasie w Jodłowniku było 4 i 1/2 łana gruntów. Na początku XVII wieku wieś i inne dobra Niewiarowskich przeszła na własność klasztoru 00 Dominikanów z Krakowa. Stało się tak, gdyż Przeclaw Niewiarowski w 1595 roku zapisał w testamencie część swoich dóbr w rejonie Szczyrzyca temu klasztorowi, który wyprawi mu pogrzeb. Dominikanie w niezbyt chlubny sposób uprzedzili Cystersów ze Szczyrzyca i pochowali darczyńcę w swoim kościele w Krakowie. Dominikanie byli właścicielami jodłownickich dóbr do czasu ich konfiskaty przez rząd austriacki w roku 1784. Nieco później do opuszczonego przez nich kościółka przeprowadzili się mnisi z pobliskiego Szczyrzyca. Podominikańskie dobra skarb austriacki sprzedał hrabiemu Dzieduszyckiemu. W końcu XIX wieku dobra jodłownickie przejął Ludwik Romer, a przed I wojną światową rodzina Kirchnerów. Należy wspomnieć, że pod względem administracyjnym od wczesnego średniowiecza do połowy XV wieku wieś znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego. Po zaniku kasztelanii, od końca XV wieku do 1772 roku Jodłownik należały do powiatu szczyrzyckiego. Jest pewne, że od 1296 roku Jodłownik należał do parafii p.w. św. **Mikołaja Biskupa** w Skrzydlniej. Po wybudowaniu w 1585 roku przez Przeclawa Niewiarowskiego drewnianego kościółka p.w. św. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej, parafia jodłownicka aż do 1925 roku stanowiła filię parafii w Skrzydlniej.

4. KOSTRZA (ok. 430 mieszk.) - (*Costrza*). Leży na północno-zachodnim stoku lesistej góry o tej samej nazwie. Historia Kostrzy jest ściśle związana z Jodłownikiem i Szczyrzycem. Wieś powstała w średniowieczu, ale pierwsze wzmianki o niej pochodzą z roku 1361. Podobnie jak Jodłownik wchodziła wtedy w skład dóbr rycerskich Ratołdów herbu *Ratul* (*Szeliga*), a później Lubomirskich i Niewiarowskich. Lustracja z 1564 roku wykazuje w Kostrzy 3 1/2 łana gruntów. Wraz z Jodłownikiem znalazła się na początku XVII wieku w rękach dominikanów. Podobnie jak pozostałe miejscowości gminy, od wczesnego średniowiecza do połowy XV wieku wieś znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego. W końcu XV wieku Kostrza weszła w skład powiatu szczyrzyckiego. Obecnie Kostrza należy do parafii p.w. **św. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny** Wniebowziętej w Jodłowniku (od 1925 roku), ale wcześniej wchodziła w skład parafii p.w. **św. Mikołaja Biskupa** w Skrzydziej (od 1296 roku). Istnieje legenda, że na szczycie Kostrzy istniało niegdyś grodzisko, które zapadło się (osunęło) z częścią góry. Potwierdzeniem legendy ma być nazwa tego miejsca — "Piwniczysko" i rumowisko, w którym niektórzy dopatrują się jakiejś fortalicji. Niestety nie potwierdzają tego sondażowe badania archeologiczne. Górę porastają piękne bukowe lasy, a w nich pomnik przyrody - 180 letni "Pan Buk" o obwodzie 5,5 m, oraz skupisko unikatowej na skalę europejską endemicznej paproci jęczynnika.

5. KRASNE-LASOCICE (ok. 680 mieszk.) - (*Crasne-Liaszoczycze*). Miejscowość położona w północnej części gminy. Kiedyś dwie osobne wioski. Powstały prawdopodobnie w XIII wieku. Przez stulecia były własnością rycerską w XV wieku należały do Jakusza i Stanisława z Lasocie herbu *Drużyna*. Ród ten on nazwy wioski przyjął nazwisko — Lasocki. Podobny herb nosili ich następcy w XVI wieku — Lubomirscy, którzy nosili herb *Szreniawa* odmieniona (identyczny jak herb *Drużyna*, ale różniący się klejnotem). Od końca XVI wieku do XIX wieku wioski przechodziły z rąk do rąk. Wieś wchodziła w skład klucza górzańskiego i w 1564 roku wykazywano tu 1 łan gruntu. Również od wczesnego średniowiecza do połowy XV wieku wieś znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego, a od końca XVI wieku do 1772 roku Krasne (i Lasocice) wchodziło w skład powiatu szczyrzyckiego. Aż do 1925 roku wioski należały do parafii w Górze Świętego Jana lub do parafii p.w. **św. Najświętszej Maryi panny** Wniebowziętej i **św. Stanisława Biskupa Męczennika** w Szczyrzycu (od 1238 roku). Dopiero w 1925 roku utworzono w Krasnem parafię p.w. **Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski** Początkowo nabożeństwa odbywały się w kaplicy wzniesionej po I wojnie światowej na miejscu pochówku Austriaków i Rosjan poległych w działaniach wojennych. Budowę właściwego kościoła parafialnego rozpoczęto w roku 1935.

6. MSTÓW. (ok. 470 mieszk.) - (*Msthow, Mstów*). Osada położona w centralnej części gminy, nad potokiem Tarnawka kilka kilometrów na północ od Jodłownika. Wieś powstała Najprawdopodobniej w średniowieczu, ale pierwsza wzmianki o niej pochodzi dopiero z 1408 roku. Od początku stanowiła własność rycerską. W wieku XV i XVI wieku własność rodu Mstowskich herbu *Szreniawa*. Jeden z jego przedstawicieli — Janusz ze Mstowa był w 1505 roku dobrodziejem klasztoru O.O. Cystersów w Szczyrzycu i tam też został pochowany. Zgodnie z lustracją z 1564 roku Janusz Mstowski i Andrzej Lipski zobowiązani byli płacić podatek z dwóch ćwiartek łana należących do dóbr królewskich. W końcu XVI wieku wieś przeszła we władanie Stanisława Zborowskiego herbu *Jastrzębiec*, a po kilkudziesięciu latach w ręce Gasiorowskich herbu *Pilawa*. Przez następne stulecia wieś miała wielu właścicieli. W XIX wieku dobra i dwór w Mstowie przejął ród Popielów. Administracyjnie, wieś od wczesnego średniowiecza do połowy XV wieku znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego, a od końca XVI wieku do 1772 roku Mstów należał do powiatu szczyrzyckiego. Od czasów swojego powstania Mstów należał do parafii p.w. **Święcia**

św. Jana Chrzciciela w Górze Świętego Jana. Dopiero w 1925 roku część wsi włączono do parafii p.w. Najświętszej Maryi Panny Królowej **Polski** w Krasnem, a część do parafii p.w. **św. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej** w Jodłowniku. Niektóre źródła podają, iż Mstów (lub jej część) w XV i XVI wieku należał do parafii p.w. św. Najświętszej Maryi **panny Wniebowziętej i św. Stanisława** Biskupa Męczennika w Szczyrzycu.

7. POGORZANY (ok. 750 mieszk.) - (*Pogorzani*). Miejscowość leży na zachód od Szczyrzycy na północno-wschodnim stoku góry Ciecień. Wieś powstała prawdopodobnie we wczesnym średniowieczu (być może w czasach przedchrześcijańskich), ale pierwsze wzmianki o niej pochodzą z II połowy XIV wieku, kiedy wymieniano ją jako część dóbr klasztoru szczyrzyckiego. W 1564 roku było tu 2 łany gruntów ornych. Również od wczesnego średniowiecza do połowy XV wieku wieś znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego, a od końca XVI wieku do 1772 roku Pogorzany należały do powiatu szczyrzyckiego i jednocześnie parafii p.w. św. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej i św. **Stanisława Biskupa** Męczennika w Szczyrzycu (od 1238 roku).

Ciekawostką przyrodniczą jest tzw. Diabli Kamień, który znajduje się na pograniczu Pogorzan i Krzesławic. Kamień ten, to potężny piaskowiec mierzący 55 m długości i 25 m wysokości. Archeolodzy snują przypuszczenia, że to pradawne miejsce kultu pramieszkańców kotlinki szczyrzyckiej. Pod Diablím Kamieniem położona jest Pustelnia św. Benedykta, założona na początku XIX wieku, w której mieszkał do niedawna eremita.

8. SADEK (ok. 520 mieszk.) - (*Sandek*). Wieś leży we wschodniej części gminy, na wzgórzu w widłach dwóch potoków. Powstała w średniowieczu, ale pierwsze wzmianki o niej pochodzą z wieku XIV. Od średniowiecza własność różnych rodów rycerskich (szlacheckich) m.in. Lasockich *herbu Drużyna*, wchodziła w skład klucza szyckiego w 1564 roku były tu 2 łany gruntów ornych. Do połowy XV wieku wieś znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego, a od końca XVI wieku do 1772 roku Sadek należał do powiatu szczyrzyckiego i jednocześnie część wsi do parafii p.w. św. Stanisława **Biskupa** Męczennika i św. Barbary w Szyku (od 1358-73 roku), a część do parafii p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Jodłowniku (od 1925 roku), a wcześniej część wsi należała do parafii p.w. św. Najświętszej Maryi **Panny Wniebowziętej i Św. Stanisława Biskupa** Męczennika w Szczyrzycu. W czasie I wojny światowej rozegrała się tutaj jedna z bitew stoczonych przez zaborców i oddziały Legionów Piłsudskiego. W centrum wsi znajduje się także niewielka kaplica wybudowaną w 1947 r. na miejscu starej, która uległa zniszczeniu. Kaplica ta do, dziś służy okolicznym mieszkańcom do kultywowania tradycji i obrzędów religijnych.

9 SŁUPIA (ok. 305 mieszk.) - (*Slubpya, Slup*). Wieś powstała prawdopodobnie w średniowieczu, ale pierwsze wzmianki o niej pochodzą z XIV wieku. Wieś rycerska w XV i XVI wieku własność rodu Słupskich, krewnych rodu Lasockich i tak jak oni posługujących się *herbem Drużyna*. Słupscy byli założycielami miasta Limanowa. Zgodnie z lustracją królewską z 1564 roku było tu 1 1/2 łana gruntów ornych. Do połowy XV wieku wieś znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego, a od końca XVI wieku do 1772 roku Słupia należała do powiatu szczyrzyckiego i jednocześnie do parafii p.w. św. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej i św. **Stanisława Biskupa Męczennika** w Szczyrzycu. Po roku 1925 włączona została do parafii p. **Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski** w Krasnem

10. SZCZYRZYC. (ok. 525 mieszk.) - (*Góra, Góra Szczericz, Mons s. Joannis, Szczerycz, Szczyrycz, Szczyrzyecz*). Dawne miasto, osada, a obecnie wieś leży w zachodniej części gminy

w dolinie rzeczki Stradomka, u podnóża góry Ciecień i Grodzisko. Kiedy powstał Szczyrzyc — nie wiadomo. Ślady osadnictwa sięgają czasów Państwa Wiślan. Być może była to osada służebna grodu na górze Grodzisko? Jedno jest pewne, że już w XII wieku osada należała do parafii p.w. Świętego Jana Chrzyciela. Gdy 1234 roku wojewoda krakowski Teodor Cedro (Czader) *herbu Gryf* ufundował w Szczyrzycu klasztor, do którego sprowadził rejterujących Cystersów z Ludźmierza, szybko stał się wpływowym opactwem. Klasztorny kościół niekiedy pełnił funkcję kościoła parafialnego **p.w. św. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej i św. Stanisława Biskupa Męczennika**. Rzecz ciekawa, za początek parafii w Szczyrzycu przyjmuje się rok 1238, ale jego mieszkańcy należeli najczęściej do parafii... w Górze Świętego Jana. W roku 1240 biskup krakowski Wisław z Kościelca z dóbr stołowych wydzielił klasztorowi 10 wiosek, m.in. Krzyszkowice, Głogoczów, Mogilany, Ludźmierz, Krauszów, Pogorzany, Smykań i Kurdwanów. Wszystkie nadania potwierdził książę krakowski Bolesław V Wstydlivy w roku 1254. W roku 1308 Władysław Łokietek, przyjaźniący się z opatem Teobaldem zezwolił Cystersom na zakładanie nowych wsi w rozległych lasach, które były własnością klasztorną. Zakładane na tzw. "surowym korzeniu" wioski, automatycznie przenoszone były na prawo niemieckie. Za panowania Kazimierza Wielkiego Szczyrzyc został stolicą powiatu sądowego, ale jeszcze znajdował się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego. W końcu XV wieku zwierzchność ta była wyłącznie tytularna. W II poł. XIV wieku klasztor szczyrzycki posiadał już 33 wioski i jedno miasto Nowy Targ.

W roku 1581 miejscowość nosiła nazwę Szczyrzycka Góra i należało do parafii w Górze Świętego Jana, która jak wspomniano wcześniej, od 1298 do 1798 roku była integralną częścią miasta. W tym samym czasie w Szczyrzycu było 5 gospodarstw kmiecych, z których każde miało po ok. 1/2 łana (po ok. 16-21 ha), 1 gospodarstwo zagrodnika (ok. 1/4 łana), 2 komorników z bydłem i 1 chałupnika. W miasteczku było kilku rzemieślników. Klasztor w tym czasie był samowystarczalny. Miał swoich rzemieślników i służbę. Ponadto na roli pracowali mnisi. W roku 1623 cystersi założyli w klasztorze słynny browar, do którego sprowadzono z Zachodniej Europy kilka rodzin piwowarów. Wiek XVI to okres rozkwitu klasztoru, był on znaczącym ośrodkiem kultury, tu pracował i malował słynny mnich Stanisław Samostrzelnik.

Obszerny terytorialnie powiat szczyrzycki obejmował 76 parafii od Nowego Targu aż po Tyniec i Bochnię. Za rządów opata Stanisława Drohojowskiego rozpoczęto renowację, przebudowę i rozbudowę klasztoru. Wybudowano refektarz, gmach mieszkalny i trzy wieże, a także wspomniany browar, spichrze, spiżarnie i młyn wodny. Jego następcy Remigiusz Łukowski i Joachim Mstowski, gruntownie przebudowali i rozbudowali kościół klasztorny. Ponownej konsekracji świątyni dokonał w roku 1642 biskup krakowski Tomasz Oborski. Okres wojen szwedzkich i epidemie zapoczątkowały upadek Szczyrzyca i szczyrzyckiego klasztoru. Szwedzi ponownie splądrowali klasztor w okresie wojen północnych. Dzieła zniszczenia dokończył wielki pożar zabudowań klasztornych, który miał miejsce w roku 1765, strawił on zabudowania opackie, drewnianą wieżę, sygnaturkę, gospodę gościnną i altanę w ogrodzie. Odbudową kierował opat Romuald Jabłonowski. Niewiele to pomogło, klasztor utracił swoje znaczenie i został podporządkowany klasztorowi w Jędrzejowie. Po I rozbiórce Polski władze austriackie zlikwidowały powiat szczyrzycki. Ale jeszcze w roku 1786 opat szczyrzycki Grzymisławski — traktowany był jako osoba znacząca — zajmował bowiem zaszczytne miejsce, tuż po biskupach na sejmie galicyjskim we Lwowie. Wcześniej jednak, bo 1784 roku, Austriacy skonfiskowali na rzecz skarbu państwa dobra klasztorne i opackie, a mnichów przepędzono. Część dóbr przejęła kopalnia soli w Wieliczce, a część klasztornych folwarków, kupił hrabia Dzieduszycki. W zaistniałej sytuacji mnisi przenieśli się do kościoła w Górze Świętego Jana i do pomieszczeń poddominikańskich przy kościółku w Jodłowniku. Części mnichów pozwolono wrócić na stare miejsce, pod warunkiem, że zajmą

się edukacją młodzieży i tak w 1793 roku założyli oni w Szczyrzycu szkołę przyklasztorną (od 1798 roku — czteroklasową), która przetrwała do czasów II wojny światowej. Część swoich dóbr Cystersi odzyskali dopiero w roku 1918. Odrębność kulturową Szczyrzycan zmanifestowano w 1926 roku, powołując do życia Stowarzyszenie: Związek Szczyrzycan oraz działający przy nim zespół regionalny "Szczyrzycanie".

11. SZYK (ok. 880 mieszk.) - (*Shik, Shyk Antigua, Shyk Nowm*). Językoznawcy upatrują w tej nazwie jakieś prasłowiańskie słownictwo wojskowe. Miejscowość leży u zbiegu dwóch prawobrzeżnych dopływów Tarnawy. Od zarania był Szyk *wsią* rycerską, a w XIV należała rodu Mikołaja Miłoty z Chodynic i Dąbrowicy *herbu Pilawa*. Szyk od średniowiecza był siedzibą tzw. "klucza szyckiego". Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z I połowy XIII wieku. W Szyku w pobliżu kościoła, podobno miał się znajdować umocniony dwór lub zameczek, niestety nie przeprowadzono żadnych badań archeologicznych by te podania potwierdzić. Od wczesnego średniowiecza do połowy XV wieku wieś znajdowała się pod jurysdykcją kasztelana wojnickiego, a później czchowskiego, a od końca XVI wieku do 1772 roku Szyk należał do powiatu szczyrzyckiego i jednocześnie był siedzibą parafii p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika i św. **Barbary** w Szyku (od 1358-73 roku). Choć niektórzy historycy twierdzą, iż w Szyku kościół powstał w roku 1209. Jedno jest pewne, że fundatorami obecnego kościoła byli Lasoccy, ówczesni właściciele Szyku i Lasocie. Lustracja z 1564 wymienia w Szyku 4 łany gruntów ornych oraz szkołkę parafialną. W II poł. XIX wieku właścicielami majątku w Szyku została rodzina Żuławskich.

12. WILKOWISKO (ok. 1300 mieszk.) - (*Vilkowiska, Bochdan, Vikowiska Buczski, Wikowiska utraque, Wilkowisko Minor, Wylkowyska*). Największa wieś w gminie Jodłownik, położona w jej południowych rejonach na wysokości od 380 do 500 m n.p.m. Nazwa miejscowości według miejscowych przekazów pochodzi od wilków, które ten teren, obfity niegdyś w dziką zwierzynę obrały sobie na ulubione łowiska. Istnieje nawet miejscowe podanie o kupcach zdążających na jarmark do pobliskiej Skrzydlnej, którzy nie zdążyli przed nocą dotrzeć do celu i rozbili swoje obozowisko na pobliskim wzgórzu. W nocy wilki napadły na niefortunnych - pozostały po nich tylko buty z cholewami. W miejscu tej tragedii postawiono krzyż, który stoi do dziś dnia. Wieś powstała w średniowieczu, ale pierwsze wzmianki o niej pochodzą z I połowy XIV wieku. Od końca XV wieku do 1772 roku wieś Wilkowisko należała do powiatu szczyrzyckiego, stanowiąc jednocześnie parafię p.w. św. **Katarzyny Aleksandryjskiej** (od 1328 roku).

Prawdopodobnie pierwszy drewniany kościół w Wilkowisku wzniesiono w XIII wieku. Do 1918 roku było ich kilka, które za każdym razem niszczyły pożary. Kiedy spłonął pierwszy — nie wiadomo; drugi spłonął w 1586 roku, a trzeci w 1918 roku. Ostatni drewniany kościół wzniesiono na miejscu poprzednich zbudowano w 1923 roku. Z wyposażenia poprzednich kościołów do naszych czasów dotrwały tylko nieliczne zabytki min: obraz Matki Boskiej Dobrej Opieki z pocz. XVIII wieku oraz krucyfiks z XV wieku, a także dwa dzwony z 1559 i 1649 roku.

5. Zabytki ikonograficzne, heraldyka kościelna, rycerska i gminna

Ustawa o samorządzie terytorialnym z 8 marca 1990 roku (z późniejszymi zmianami) zezwala radom gmin i miast podejmować uchwały dotyczące ich symboliki (herbu, chorągwi i pieczęci). Od tego czasu większość miast i gmin przyjęło nowe symbole lub zatwierdziło już istniejące. Gmina Jodłownik na początku lat dziewięćdziesiątych skorzystała z tej możliwości i własnymi "siłami" opracowała "herb". Herb ten nigdy nie był weryfikowany przez zawodowych heraldyków. Przedstawiał on na zielonej tarczy, ciemnozielony zarys drzewa, które miało symbolizować jodłę, po prawej stronie biały (srebrny) gryf, a po lewej — pół

kozła wyłaniającego się z korony, który miał odnosić się do herbu Niewiarowskich — Półkozić. W głowie tarczy, na wstędze umieszczono napis Gmina Jodłownik. "Herb" ten łamał podstawowe zasady heraldyki. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych w "Życiu Jodłownickim" ukazał się projekt zmodyfikowanego herbu, ale i on nie wolny był od podstawowych błędów. Autorzy obu projektów słusznie odwoływali się do wizerunku gryfa, jako symbolu Szczyrzyczan i symbolu jodły jako godła nawiązującego do nazwy gminy. Należy jednak dodać, że w herbie miasta Szczyrzyc nie występował gryf, ale klucz! Gryf był godłem klasztoru cysterskiego w Szczyrzycu i jego fundatorów — Gryfitów. Autorom projektu trudno było wprowadzić do herbu właściwe godło z herbu Półkozić (herb rodu Niewiarowskich), gdyż przedstawia ono... głowę osła! Pół kozy to tylko klejnot nad tarczą herbową! Autorzy projektu nie skorzystali z zachowanych wizerunków znaków napieczętnych poszczególnych sołectw, pochodzących z wieku XIX i XX. Chodzi o tzw. pieczęcie rustykalne, które wprowadziły władze austriackie po 1785 roku. Wtedy to praktycznie, każda gmina—wioska miała swoje samorządowe symbole, używane były aż do 1930 roku. W porównaniu z innymi rejonami Małopolski, są one niepowtarzalne i odzwierciedlają historię, charakter i legendy dotyczące poszczególnych wiosek. Niewykluczone, że od II połowy XVIII do roku 1848, właściciele poszczególnych majątków ziemskich na obszarze wchodzącym w skład obecnej gminy używali indywidualnych pieczęci, celem uwierzytelniania wewnętrznych dokumentów. Chodzi o tzw. pieczęcie dominalne noszące najczęściej herb właściciela wsi, na które wyrażały zgodę władze austriackie od 1773 roku.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku w użyciu był tylko herb państwowy, chociaż do 1930 roku tolerowano stare pieczęcie i herby gminne. W kancelariach niektórych majątków ziemskich w międzywojennej Polsce, w tym w woj. krakowskiego, do którego należał Jodłownik jako część powiatu limanowskiego, stosowane były herby rodowe właścicieli. W gminie Jodłownik nie udało się odnaleźć żadnych śladów użycia takich znaków.

Jednak gmina to nie tylko jej stolica — Jodłownik, ale i pozostałe sołectwa. Mieszkańcy każdego z nich powinni utożsamiać się z gminnym herbem, flagą i pieczęcią. Symbole gminne powinny łączyć mieszkańców, a nie dzielić. Projektując herb gminy należy uwzględnić: oczekiwania wspólnoty samorządowej, podstawowe kanony heraldyczno-weksylologiczne, jak i wyniki badań archiwalno-historycznych. Jednak w przypadku gminy Jodłownik, konieczne jest zastosowanie zasady, mówiącej, iż pierwszeństwo przy opracowaniu symboli gminnych ma najstarszy- wizerunek herbu lub znaku napieczętnego miasta lub byłego miasta znajdującego się w granicach danej jednostki administracyjnej. Taki przypadek występuje, znane jest bowiem godło na pieczęci miasta Szczyrzyc.

Poszukiwania (kwerenda) objęły zachowane źródła heraldyczne i archiwalne dotyczące

- 1.Symboliki powiatu szczyrzyckiego od pol. XV wieku do 1772 roku.
2. Zabytków heraldyki kościelnej (w tym: klasztornej) obecnej na terenie gminy od średniowiecza do I pol. XIX wieku.
3. Zachowanych zabytków heraldycznych i sfragistycznych miasta Szczyrzyc i Góra Świętego Jana.
4. Symboliki samorządowej gmin i gromad z XIX i XX wieku.
5. Zabytków heraldyki rycerskiej (szlacheckiej) na ziemi jodłownickiej do 1939 roku.
6. Paraheraldycznej symboliki z zakresu folkloru i kultury szczyrzyckiej
7. Charakterystycznych cech krajoznawczo-przyrodniczych gminy Jodłownik

Kwerendy archiwalno-historyczna pozwala na **następujące stwierdzenia:**

- 1.Do roku 2002 powiat limanowski (wcześniej szczyrzycki) nie posiadał swoich symboli
2. Teren gminy Jodłownik podzielony jest między parafie:

- a) Góra Świętego Jana — parafia rzymsko-katolicka p.w. **Ścięcia św. Jana Chrzciciela**
- b) Jodłownik — parafia rzymsko-katolicka p.w. **Narodzenia Najświętszej Maryi Panny**
- c) Krasne -Lasocice — parafia rzymsko-katolicka p.w. **Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski**
- d) Szczyrzyc — parafia rzymsko-katolicka p.w. **Św. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej** i św. Stanisława Biskupa Męczennika
- e) Skrzydlina — parafia rzymsko-katolicka p.w. **św. Mikołaja Biskupa**
- f) Szyk — parafia rzymsko-katolicka p.w. **św. Stanisława Biskupa Męczennika i św. Barbary**
- g) Wilkowisko — parafia rzymsko-katolicka p.w. **św. Katarzyny Aleksandryjskiej**

Pierwszorzędne znaczenie do dalszych rozważań, ma jednak obecność na terenie obecnej gminy Jodłownik, od wczesnego średniowiecza, aż do dnia dzisiejszego trzech klasztorów:

- a) tynieckiego — Benedyktyni (od XI do XIII wieku); herb klucze św. Piotra (rys. 1)
- b) szczyrzyckiego — Cystersi (od XIII do XXI wieku), herb Gryf (gryf wspięty w prawo) (rys. 2)
- c) dominikańskiego z Krakowa — dominikanie (od początku XVII do 3. ćwierci XVIII wieku), herb Odrowąż (rys. 3).

rys.1

rys.2

rys.3

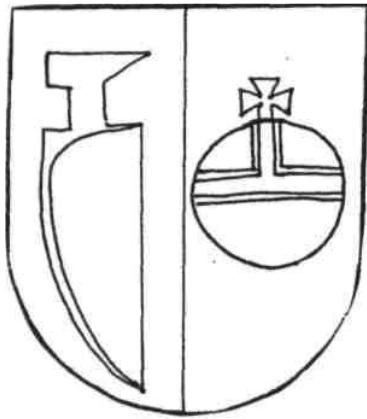
3. Do dnia dzisiejszego zachowały się dwa odciski pieczęci miasta Szczyrzyca. W Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w tzw. Zbiorach Czołowskiego przy rękopisie nr 138 pochodzącym z 1607 roku zachowała się pieczęć o wymiarach ok. 29-27 mm, na której widnieje tarcza herbowa z wizerunkiem klucza, a nad nią sygla (litery) 55 (*Sigillum Sciricensis*) tzn.: Pieczęć Szczyrzycka. Jest pewne, że pieczęć pochodzi z I połowy XVI wieku (rys. 4). Potwierdza to druga pieczęć (w dużo gorszym stanie) przywieszona do dokumentu z połowy XVI wieku. Pieczęć ta znajduje się w tzw. Zbiorach Wittyga, które znajdują się w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie.

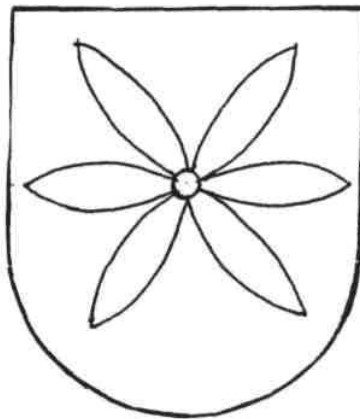
rys.4

4. Od IV ćwierci XVIII wieku do lat dwudziestych XX wieku każde sołectwo gminy używało swoich znaków napieczętych. Udało się ustalić wizerunki pięciu z nich:

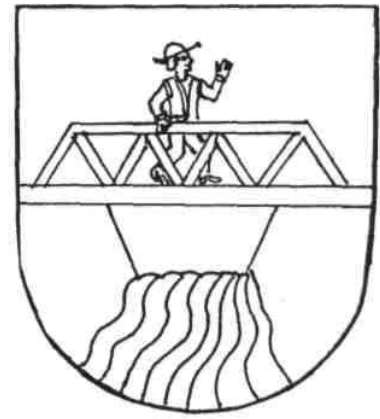
1. Góra Świętego Jana: tarcza dzielona w słup, w prawej pobocznicy le mieś w słup, a w prawej jabłko królewskie (rys. 5).
2. Kostrza: na tarczy sześciopłatkowy kwiat (rys. 6).
3. Mstów: na tarczy mostek nad potokiem, a na nim postać mężczyzny z kapeluszem na głowie i z uniesioną lewą ręką (rys. 7).
4. Sadek: na tarczy drzewo owocowe z listowiem i owocami na sześciu gałęziach (rys. 8).
5. Wilkowisko: na tarczy drzewo z czterema gałęziami i wilkiem w prawo (rys. 9).

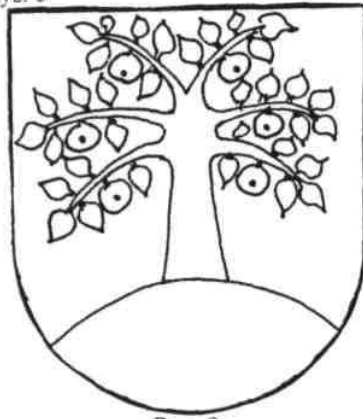
Rys. 5

Rys. 6

Rys. 7

Rys. 8

Rys. 9

5. Na terenie obecnej gminy Jodłownik dobitnie zaznaczyły swoją obecność następujące rody rycerskie (szlacheckie):
- a) Gryfici — herb Gryf (rys. 10),
 - b) Ratońdowie — herb Ratult (Szeliga), krzyż i półksiężyc (rys. 11),
 - c) Lubomirscy — herb Szreniawa (odmiana), krzywaśń bez krzyża kawalerskiego (tak jak Drużyna) (rys. 12),
 - d) Niewiarowscy — herb Półkozic (rys. 13),
 - e) Mstowscy — herb Szreniawa (odmiana), krzywaśń bez krzyża kawalerskiego (tak jak Drużyna) (zob. rys. 12)
 - f) Lasoccy — herb Drużyna, krzywaśń (rys. 14),
 - g) Słupscy — herb Drużyna, krzywaśń,

rys.10

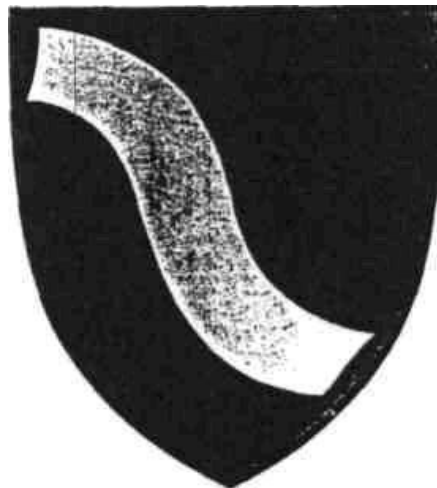
rys.11

rys.12

rys.13

rys.14

Z powyższego zestawienia wynika, iż przy projektowaniu herbu gminy należy wziąć pod uwagę dwa godła herbowe zasłużonych rodów rycerskich: gryf (srebrny) i krzywaśń (srebrna). Rody te walnie przyczyniły się do rozwoju ziemi jodłownickiej (szczyrzyckiej). Krzyż i półksiężyc (herb Ratołdów), można uwzględnić w dalszej kolejności. Ród ten wywodził się ze Skrzydłnej w gminie Dobra i jego symbole są bardziej wskazane przy projektowaniu jej symboli. Niestety herb Półkozic rodu Niewiarowskich, szczególnie zasłużonego dla samego Jodłownika, trudno polecać, gdyż przedstawia głowę osła i trudno będzie o jego akceptację wśród społeczności gminy Jodłownik.

6. Herb, flaga i pieczęć gminy Jodłownik — propozycje tematyczne

Optymalny kształt tarczy herbowej to tzw. tarcza hiszpańska a na niej:

1 Godło z szesnastow iccznej pieczęci miejskiej Szczyrzyca, będące uszczerbieniem godła klasztoru tynieckiego: dwa skrzyżowane klucze i miecz ostrzem w dół jako atrybutów św. Piotra.

Wniosek: do projektu herbu gminy przenieść wizerunek: w **polu błękitnym srebrny klucz w słup, piórami w prawo.**

2. Herb GRYF Gryfitów, czyli **fundatorów klasztoru szczyrzyckiego** i później samego klasztoru: w polu czerwonym gryf srebrny wspięty w prawo (zob. rys. 10).

Wniosek: do projektu herbu gminy przenieść wizerunek herbu Gryf.

3. Herb **SZRENIAWA (odm.)** albo DRUŻYNA — Lubomirskich, Lasockich, Słupskich i Mstowskich, którzy przez stulecia mieli na ziemi jodłowiecko-szczyrzyckiej siedziby rodowe: w polu czerwonym, srebrna krzywaśń w prawo (zob. rys. 14).

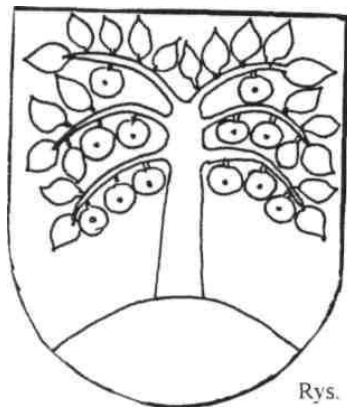
Wniosek: do projektu herbu gminy przenieść wizerunek herbu **Drużyna.**

4. Bogactwem ziemi jodłownickiej (szczyrzyckiej) są rozłożone na zboczach sady owocowe, a także sadownictwo jest głównym zajęciem ludności.

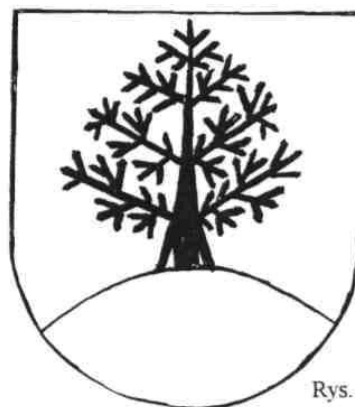
Wniosek: do projektu herbu gminy przenieść wizerunek: w polu czerwonym srebrne **drzewo** owocowe (jabłoń) ze złotymi owocami **na** wzgórzu (**pagórku**) **złotym, srebrnym lub zielonym**(rys. 15).

5. W gminę Jodłownik dominują lasy jodłowe i bukowe porastające otaczające góry, które są również charakterystyczne dla innych części Beskidu Wyspowego i Gorców. Nazwa Jodłownik wywodzi się właśnie od drzew iglastych —jodeł.

Wniosek: W nawiązaniu do nazwy gminy należy do projektu herbu przenieść srebrny lub zielony wizerunek drzewa jodłowego **na** wzgórzu (pagórku) (rys. 16).

Rys. 15

Rys. 16

Użyte w projektach herbu i flagi gminy Jodłownik barwy mają znaczenie symboliczne. Z barwami tymi należy wiązać (obok symboliki chrześcijańskiej) inne znaczenia, min: cnoty i cechy charakteru, ciała niebieskie, kamienie szlachetne, metale i żywioły:

1. Złoto (żółcień) symbolizuje Boski majestat, objawienie Ducha Świętego, glorię zmartwychwstania, szlachetność, wspaniałość, życzliwość, Słońce, topaz, złoto i światło.

2. Srebro (biel) to symbol czystości, uczciwości i lojalności oraz pokory, a także Księżyca, perły, srebra, wody i pokoju.

3. Czerwień to barwa krwi Odkupiciela, symbol Syna Bożego oraz Boskiego pomazańca (króla). Oznacza też miłość, dzielność, poświęcenie i żarliwość. Jest barwą Marsa, rubinu, ognia i wojny.

4. Błękit jest barwą Matki Bożej, nieba, wiary, prawdy, lojalności, wierności, stałości, Wenus, szafiru, miedzi i powietrza.

5. Zieleń symbolizuje sprawiedliwych i wybranych, nowe życie, nadzieję, żywotność, obfitość, zdrowie i piękno. Jest barwą Merkurego, szmaragdu i rtęci.

6. Purpura (fiolet) jest barwą Zbawiciela, Boga Ojca, symbolem męczeństwa i pokuty, dobroci, hojności, mądrości, dumy i umiarkowania. Przypisuje się ją Jowiszowi, ametystowi, cynie i chmurom.

7. Czerń to symbol śmierci, żałoby, smutku, piekła, nocy, ołowiu i Ziemi.

8. Rzadko lub bardzo rzadko stosowane w heraldyce i weksylologii, barwy pomocnicze barwy naturalne: brąz, oranż (pomarańczowy), popielaty (szary) oraz kolor cielisty (barwa ciała), nie posiadają uniwersalnej symboliki.

Włodzimierz Chorążki